

УДК 355.098:27-722.53+61]:2-675

DOI: <https://doi.org/10.30970/PPS.2022.42.17>

ЕКУМЕНІЧНИЙ АСПЕКТ МЕДИЧНОГО КАПЕЛАНСТВА

о. Руслан П'яста

*Івано-Франківська Академія Івана Золотоустого,
факультет гуманітарних наук, кафедра богослов'я
вул. Софрона Мудрого, 22, 76019, м. Івано-Франківськ, Україна*

Медичне капеланство – це служба капеланів, які представляють різні конфесії, мають богословську і спеціалізовану душпастирську клінічну освіту та уповноважені релігійними організаціями здійснювати душпастирську опіку в закладах охорони здоров'я, спрямовану на забезпечення релігійних і духовних потреб пацієнтів, їхніх сімей та медичного персоналу. Капеланство є особливим служінням, яке покликане допомагати потребуючим. Тому однією із обов'язкових передумов для впровадження медичного капеланства в Україні є налагодження дієвої співпраці на рівні державно-конфесійних та міжконфесійних стосунків.

Місію медичного капелана не можна зрозуміти без лікарень та госпіталів, адже саме в цих закладах медичний капелан може повноцінно провадити свою діяльність. Медичне капеланство – це особливе покликання священика, адже через його присутність у лікарні хворі особи мають можливість звернутися до Бога та лікувати не лише тіло, а й дух.

Україна є багатоконфесійною країною, що обумовлює формування мультирелігійного контексту медичного капеланства. Надзвичайно важливим для забезпечення права на свободу совісті та віровизнання є екуменічний розвиток відносин у сфері медичного капеланства. Медичне капеланство як форма співпраці Церков і релігійних організацій у сфері медицини потребує уважного розгляду, вивчення, підтримки, законодавчого врегулювання, відповідної освіти. Адже в Україні досі залишається неврегульованою сфера душпастирської опіки над пацієнтами, які перебувають на лікуванні у закладах охорони здоров'я.

Досвід сучасних лікарень виявляє, що до духовних релігійних джерел часто звертаються хворі, які у своїх стражданнях втратили здоров'я, потребують капелана, який стане «перекладачем Бога» для них та допоможе віднайти мир, сили для одужання та зцілення не тільки тіла, але і душі. Питання душпастирської опіки у медичних закладах є дуже важливим та актуальним. Церква та релігійні організації мають відповіді на духовні потреби страждаючих і повинні служити людям, несучи зціляючу, підтримуючу та примиряючу силу релігійної віри.

Релігія та віра є невід'ємною частиною життя людини та суспільства, а священнослужитель невід'ємною частиною мультидисциплінарної команди у закладах охорони здоров'я. У статті висвітлюється напрямок удосконалення мультирелігійних відносин у духовному супроводі хворих, членів сімей та медпрацівників, задля уникнення прозелітизму та захисту прав пацієнта та його близьких, максимальній допомозі тим, хто її потребує.

Ключові слова: медичний капелан, медичний заклад, пацієнт, персонал, діалог, служіння, між-конфесійні відносини, прозелітизм, екуменізм, співпраця.

Постановка проблеми. Душпастирська турбота про хворого полягає у духовній та релігійній опіці. Це є фундаментальним правом пацієнта та обов'язком Церкви (див. Мт. 10, 8; Лк. 9, 2; Лк. 10, 9). Така турбота є суттєвим та специфічним завданням медкапеланів у закладах охорони здоров'я [12, с. 68–69].

Упродовж століть душпастирство та турбота про хворих була присутністю і діяльністю Церкви, щоб приносити світло та Господню благодать хворим, стражденим і тим, хто про них турбується [10, с. 27].

Душпастирська праця у сфері охорони здоров'я стосується життя людини від народження до смерті та охоплює різні періоди: дитинство, юність, зрілість, етапи старості. Отримувачами та водночас її ресурсами є хворі, сім'ї, медичні працівники, волонтери, священники, асоціації, які працюють у сфері охорони здоров'я. Лікарня – це місце, яке приймає людей різних культур рас чи релігій, така мультикультурність та багатоконфесійність, вимагає присутності капеланів, які мають відкритий екуменічний дух [7, с. 42].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для визначення ролі душпастирської опіки у закладах охорони здоров'я, враховуючи мультирелігійний контекст вважаємо за доцільне здійснити огляд наукових досліджень щодо даної проблематики.

Фаховими матеріалами у сфері душпастирства охорони здоров'я є книги о. Арнальдо Панграці, «Слідами Доброго Самарянина», «Мозаїка милосердя», «Будь соняшником біля плачущих верб» які стосуються служіння медичного капеланства, соціально-медичного волонтаріату, подолання втрати і скорботи, функціонування терапевтичних груп.

Особливої уваги заслуговують праці, видані Комісією УГКЦ у справах душпастирства охорони здоров'я із серії «Бібліотека медичного капелана»: «Середина темної ночі є початком нового дня. Душпастирство у кризових ситуаціях», «Мистецтво бути поруч», «Душпастирство Віл-інфікованих», «Психологічний супровід та духовна опіка паліативного пацієнта», які систематично та ґрунтовно розкривають суть служіння Церкви у різних ділянках медицини. Також Комісією було організовано навчання у 2019–2021 рр. для 10 капеланів, із яких двоє були представники ПЦУ за міжнародною сертифікованою програмою з «Душпастирської Клінічної Освіти».

У питаннях екуменічної співпраці добре функціонує Синодальне Управління Медичного Капеланства Православної Церкви України, Громадська рада при Міністерстві охорони здоров'я України з питань співпраці з Всеукраїнською Радою Церков і релігійних організацій та Асоціація капеланів в охороні здоров'я України. Особливий внесок щодо законодавчого впровадження медичного капеланства в Україні належить Сергію Убогову – почесному президенту «Асоціації капеланів в охороні здоров'я», о. Сергію Дмитрієву – священнику ПЦУ, голові правління ГО «Елеос-Україна», о. Андрію Нагірняку – священнику УГКЦ, відповідальному за соціальне служіння в УГКЦ, та п. Олександрі Брацонь – Асистентці кафедри паліативної та хоспісної медицини НУОЗУ імені П. Л. Шупика, які опрацювали наступні матеріали: «Етичний кодекс капелана в охороні здоров'я», «Концепція впровадження капеланства у сфері охорони здоров'я», «Положення про медичних капеланів у закладах охорони здоров'я». Також Громадською Радою було організовано Всеукраїнську міжконфесійну конференцію: «Розвиток медичного капеланства в Україні: передумови, потреби та перспективи» у 2016 році, доповіді були присвячені огляду поточної ситуації та вивченню досвіду функціонування інституту медичного капеланства та об'єднання зусиль задля поширення духовно-психологічної допомоги пацієнтам лікарень, а також гуманізації української системи охорони здоров'я.

Мета статті – висвітлити важливість екуменічної співпраці у медичному капеланстві. Для реалізації мети дослідження були поставлені такі завдання:

1. З'ясувати роль, поведінку, цілі та завдання капеланства;
2. Висвітлити сутність служіння медичного капелана;
3. Визначити специфіку та особливості міжконфесійної співпраці як невід'ємної частини системи душпастирства охорони здоров'я;

Виклад основного матеріалу. Поняття медичний капелан. Терміном капелан визначаються священнослужителі, які служать та душпастирюють в спільнотах закритого типу: армії, пенітенціарній системі, лікарнях, студентських містечках, соціальних та медичних

установах. Термін «капелан» сягає своїми коренями четвертого століття і пов'язаний з життям святого Мартина Турського. Капелан (лат. *capellanus*) – священнослужитель, який служив у похідному храмі, який назвали «капелою», де зберігалась частина плаща св. Мартина.

Священнослужитель, який душпастирює в медичних закладах, окреслюється терміном «медичний капелан». Одна із ключових місій медичного капелана: бачити тих, які потребують милосердя, і бути милосердним до тих, що є в скруті. Душпастир в системі охорони здоров'я (капелан) покликаний є забезпечувати духовну підтримку у лікарняному середовищі [9, с. 10].

Медичний капелан має навчитися бачити особу, а не хворобу, підтримувати відкрити та спокійну позицію, практикувати уважне слухання, приймати різні почуття, навчитись жити за тишею, запропонувати підтримку рідним пацієнтів, навчитись відкривати різні горизонти надії, полегшити прощання за допомогою слів або мовчання, запропонувати потіху в молитві.

Медичне капеланство охоплює пасторальне служіння у різноманітних ділянках медичної опіки, служіння духовним та релігійним потребам страждаючих і тим, хто ними опікуються, звертаючись до особистісних, релігійних, культурних та спільнотних ресурсів.

Візит капелана до пацієнта – це не амвон для проголошення істинності віри чи вираження оціночних вражень щодо поведінки інших людей, а нагода встановити сприятливі стосунки допомоги, вислуховуючи переживання та думки страждаючих. Першою вимогою до душпастиря є передавати людяність. Вшановувати людину означає прийняти й освятити повноту того, що є людським. Виклик «стати людяними, щоб робити людяними інших» стосується всіх і не завершиться ніколи [14, с. 20–21].

Розглядаючи мультирелігійний контекст медичного капеланства, слід визначити роль, поведінку, цілі та завдання капеланства загалом.

Роль медичного капелана. Основним завданням капелана є звіщати і передавати любов Бога тим, хто тілесно і духовно страждає, супроводжуючи їх солідарною любов'ю. Для розвитку місії капелана є важливим бути поруч із хворим, крім його особистої глибокої духовності, він мусять бути професійно підготовлений до компетентного служіння в лікарнях, розуміти психологію людей, які мають важкі хвороби, встановлювати з ними відносини та медичним персоналом.

Капелан має стати центром, мотором дії для пробудження духу милосердя у лікарні. Необхідно сказати, що капелан є присутній у медичних закладах для особистої зустрічі з пацієнтами та працівниками [14, с. 22].

Основними напрямками діяльності капеланів у закладах охорони здоров'я є: задоволення релігійних і духовних потреб пацієнтів, членів їх сімей та працівників закладу охорони здоров'я; забезпечення свободи совісті і віросповідання; надання консультацій керівництву закладу охорони здоров'я щодо релігійної ситуації в ньому; духовно-просвітницька робота [2].

Цілями капеланства у лікарнях є:

1. бути у лікарні символом близькості відкритої релігійної спільноти;
2. стати знаряддям, через кого Бог показує свою ніжність і служить людині, супроводжуючи її на шляху випробувань;
3. робити свій внесок у залучення віруючих до гуманізації охорони здоров'я.

Капеланство виконує ряд завдань:

1. звершення релігійних обрядів та благословень – під час хвороби у Бога просять допомоги і благодаті;
2. гуманізація медичних закладів – допомогти забезпечити центральну роль пацієнта, цілісність догляду, гідне ставлення до кожної людини;
3. співпраця з волонтерами – залучати релігійні спільноти та інших людей доброї волі до служіння ближнім, що мотивує і гуманізує охорону здоров'я;

4. навчальні курси для медпрацівників – для духовного та етичного росту, розвитку взаємодії з іншими.

5. екуменічний та міжрелігійний діалог – лікарня це місце, яке приймає людей різних культур, рас чи релігій. Тож розвиток і широта охоплення духовної праці вимагають, щоб медичний капелан виконував різні ролі, відповідаючи на знаки часу, умови і потреби тих, з ким він зустрічається [7, с. 154–155].

Поведінка капелана. Душпастир має зважати на свій спосіб «бути пастирем», на свій стиль взаємовідносин із ближнім. Пацієнти швидко відрізняють поведінку священнослужителя, який керується вірою та любов'ю від виконавця релігійних обрядів.

Перший контакт з пацієнтом є способом виявити увагу до нього та зацікавлення його особою та станом. Кожен потребує, щоб його сприймали таким, яким він є, із своєю історією життя.

Душпастир знаходиться поруч, щоб запропонувати, а не нав'язувати свою присутність. Розмова має розпочинатися з привітання та запитання про стан ближнього. Від першого взаємообміну словами зароджуються відносини між двома особами. Капелан може почуватися напружено, розгублено, виявляти тривогу. Справжній пастир не відступає перед труднощами, бо вони можуть стати ключем до розуміння себе самого та інших. Капелан має звертати увагу на дрібниці, слова, жести і правильно їх оцінювати [14, с. 23].

Капелан має увійти в серце людини, зрозуміти його духовну сутність. Духовно супроводжувати означає увійти в глибини душі ближнього, де знаходяться його цінності, віра і зустріти там Бога.

Присутність медкапелана. Присутність капелана у лікарні не має бути чисто фізичною, чи актом прозелітизму (настійливим схилення до своєї віри). Капелан має бути правдивим свідком людяності, моральних та духовних цінностей, які випливають із віри в Бога, якими капелан живе і передає їх автентично та великодушно.

Господь стає присутній перед хворим через дію капелана, яка має бути доброю, ніжною, спосібною для приємного служіння у справі Милосердного Бога. Необхідним є, щоб капелан жив лікарняним життям, цікавився проблемами лікарні, беручи участь у ініціативах адміністрації медичного закладу.

Капелан має допомогти пацієнтові відкрити присутність Бога в його житті. Особиста присутність біля недужого, це коли душпастир підходить до хворого і залишається поруч у постійному слуханні, подібно як Ісус виявляє ініціативу й підходить до учнів по дорозі до Емаусу (див. Лк. 24, 13), щоб запитати про причину їхнього пригнічення та смутку: “А як вони розмовляли та сперечалися між собою, сам Ісус, наблизився, ішов разом з ними” (Лк. 24, 15). Присутність означає бути собою, бути ліками для пацієнта, а не спішити дарувати подарунки (образки, молитовники) чи починати діяти у вигляді повчання, настанов, рекомендацій. Таку присутність можна назвати «бути поруч із людиною».

Присутність звершується взаємообміном «Я-ТИ». Це зустріч двох осіб, відповідь іншому. А відповідь не обов'язково має бути вербальною (словесна) – відповідати можна мовчанням, жестами, думками, почуттями.

Медичний капелан існує, щоб проголошувати не себе, а Когось, більшого за себе. У критичні моменти життя, людина відчуває глибоку потребу у комусь, хто би підтримав її у пошуках сенсу, щоб відкрити таємничу присутність Бога в лабіринтах людської душі. Капелан має чувати під час багатьох життєвих потрясінь, щоб скеровувати людей від відчаю до внутрішнього зцілення [14, с. 23–24].

Екуменізм – місце досвіду “свого” та “чужого”. Сучасне суспільство стає все більш мультикультурним та багатоконфесійним. Великі міста перетворилися на місце

зустрічі культур, а медичні та соціальні заклади – на перехрестя людства. В одній кімнаті можна зустріти людей різних рас, національностей, християнина і мусульманина, віруючого та атеїста – і кожен має власну історію, культурну та релігійну спадщину. У мозаїці національностей і релігійних культур медичний капелан покликаний зрозуміти різні елементи духовності, які проявляються у взаєминах з людьми.

Християнські Церкви говорять про свою надію, що «в домі Отця» є багато житла, і що кожен / кожна має своє місце в Божій любові (див. Ів. 14, 2; 17). Як ми, Його спадкоємці, турбуємося про те, щоб «інші» мали своє місце з нами і навпаки, чи присутність Церкви означає бути присутнім для інших? Це захоплююче екуменічне питання [7, с. 99].

Медичний капелан має відкривати духовний простір для спілкування. Це включає в себе, не насаджуючи конфесійної точки зору, а також впевненість у тому, що пацієнт, незважаючи на його приналежність до іншої конфесії чи релігії є тут і зараз завжди важливішим, ніж все, що роз'єднує. Не заперечуючи конфесійні чи релігійні відмінності, можна говорити про досвід страждання, життя і віру «з» або «без» акценту до конфесійної особливості. Також це означає не забувати вяснити у пацієнта, чи співрозмовник не бажав відвідування душпастирем його власної конфесії чи релігії.

Лікарня може об'єднати різні цільові групи з найрізноманітнішими підходами, наприклад на дитячій службі в стаціонарі до дня святого Миколая, в поминальних Богослужіннях за тих, хто помер протягом року, наприклад у відділенні паліативної допомоги і т. д. Бо саме під час Богослужіння віруючі переосмислюють свій шлях, свій сенс та призначення, своє походження і що Бог знаходиться серед нас. Таким чином оживає більш виразне буття тих, хто ходить окремими дорогами.

Багато речей легко пов'язуються, інші важко поєднати або заперечити. Напруженість між своїми та конфесійно чи релігійно відмінними в екуменічній конфігурації завжди дозволяє показати багатогранний досвід життя, відкрити присутність Бога, таємничість в незнайомому й чужоконфесійному досвіді може заглибити нас більше, ніж те, що відоме. Можливо, в майбутньому міжконфесійна співпраця в лікарні може стати перш за все взаємною службою збереження досвіду невідомого і «іншого» Бога, у світлі страждання та хвороби [13, с. 99].

Основні етичні принципи для медичних капеланів у міжконфесійному служінні для звершування душпастирської діяльності у закладі охорони здоров'я:

- капелан має усвідомлювати, що він є для осіб, які перебувають у лікувальних закладах, його праця є в поліконфесійному середовищі і тому є зобов'язаний співпрацювати з капеланами інших релігійних конфесій для надання душпастирської опіки осіб, які отримують медичні послуги та членів їхніх сімей, котрі перебувають під його опікою;
- сумлінно служити для релігійних потреб віруючим інших конфесій (релігій) у межах своєї компетенції, так як це робить для вірних своєї конфесії (релігії);
- поважати релігійні переконання та традиції віруючих осіб, які перебувають у закладах охорони здоров'я, як і право на свободу світогляду невіруючих;
- звершувати молитви та Богослужіння, на яких присутні представники інших конфесій (релігій), звертати увагу на питання, які є спільними, не допускаючи міжконфесійних поділів та суперечок;
- поважати релігійні вчення, переконання та практики кожного капелана, який служить у закладі охорони здоров'я;
- не вимагати від осіб, які перебувають у закладах охорони здоров'я, служіння чи використання практик, які суперечать їхнім практикам конфесії (релігії);
- будувати конструктивні відносини із іншими капеланами, та із медичним персоналом лікувальної установи;

- захищати від дискримінації на основі релігійних переконань, національності та статі;
- не займатися перетягуванням у свою віру вірних інших конфесій (релігій);
- посідаючи духовну владу, наділену його Церквою (релігійною організацією), не використовувати свій статус для спричинення шкоди людині у релігійному, моральному та емоційному розумінні;
- душпастирське служіння реалізовувати лише для успішного задоволення релігійних потреб людей, які перебувають під його опікою [3, с. 65–66].

Висновки. Ключову роль у сприянні впровадженню та розвитку капеланського служіння в системі охорони здоров'я відіграють релігійні організації. Душпастирська опіка у сфері охорони здоров'я визначається як діяльність в закладах охорони здоров'я, яка спрямована на забезпечення релігійних і духовних потреб як пацієнтів, членів їх сімей, так і медичного персоналу.

Життєва практика показує, що духовна допомога є важливим компонентом для догляду за пацієнтами, які переживають захворювання. Хворі часто відчувають численні духовні потреби, що виникають в умовах небезпечної для життя хвороби. Крім того, душпастирська опіка у лікувальних закладах, як підтримка і духовне зміцнення спрямована не лише на пацієнтів, але стосується рідних пацієнта та медичного персоналу. Для ефективного служіння Церквами та релігійними організаціями у закладах охорони здоров'я необхідна тісна міжконфесійна співпраця. На даний час функціонує Громадська рада при Міністерстві охорони здоров'я України з питань співпраці з Всеукраїнською Радою Церков і релігійних організацій та Асоціація капеланів в охороні здоров'я України, які уже напрацьовують документи, кодекс, положення, рекомендації для капеланства у закладах охорони здоров'я в Україні.

Незважаючи на актуальність даної тематики, нечасто вона стає предметом спеціальних досліджень в Україні, тому потрібні подальші дослідження для стандартизації надання духовної опіки в закладах охорони здоров'я на прикладі європейських країн та США.

Список використаної літератури

1. Засади медичного капеланства в Європі / Розвиток медичного капеланства в Україні: передумови, потреби та перспективи розвитку : Матеріали Всеукраїнської міжконфесійної конференції. Київ, 2016. С. 67–70.
2. Капеланство в охороні здоров'я. Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. [Електронний ресурс]. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Капеланство_в_охороні_здоров'я
3. Кодекс медичного капелана / Розвиток медичного капеланства в Україні: передумови, потреби та перспективи розвитку : Матеріали Всеукраїнської міжконфесійної конференції. Київ, 2016. С. 65–67.
4. Комісія УГКЦ у справах душпастирства охорони здоров'я. Психологічний супровід та духовна опіка паліативного пацієнта. Львів : Друкарські куншти, 2015. 80 с.
5. Матеріали всеукраїнської міжконфесійної конференції «Розвиток медичного капеланства в Україні: передумови, потреби та перспективи» 28-29 січня 2016 року. Київ, 2016. 80 с.
6. Панграці А. Будь соняшником біля плакучих верб: діалоги з хворими. Львів : Друкарські куншти, 2010. 176 с.
7. Панграці А. Слідами доброго самарянина. Пасторальна праця в сфері охорони здоров'я. Львів : Друкарські куншти, 2015. 208 с.
8. П'яста Р. Біоетичні виклики у капеланстві / Розвиток медичного капеланства у богословській думці та душпастирській практиці УГКЦ. Сучасний стан і перспективи розвитку: матеріали конференції. Львів : Друкарські куншти, 2015. С. 34–38.

9. П'яста Р. Душпастирство у сфері охорони здоров'я / Мистецтво бути поруч. Служіння медичного капелана. Львів : Колесо, 2020. С. 7–14.
10. П'яста Р. Актуальний стан медичного капеланства в УГКЦ / Розвиток медичного капеланства в Україні: передумови, потреби та перспективи розвитку : Матеріали Всеукраїнської міжконфесійної конференції. Київ, 2016. С. 26–28.
11. Слухати з любов'ю. Посібник з пасторального порадиництва. Львів : Друкарські куншти, 2007. 124 с.
12. Хартія працівників охорони здоров'я // Папська рада до справ душпастирства в охороні здоров'я. Львів : ЛОБФ “Медицина і право”, 2010. 112 с.
13. Duesberg H. Ökumenische Zusammenarbeit im Krankenhaus. Handbuch der Krankenhausseelsorge. Göttingen, 1996. S. 90–105.
14. Monticelli I. L'assistenza religiosa nelle strutture sanitarie, in Rivista dell'associazione italiana di pastorale sanitaria, № 4 ottobre-dicembre, 2005. P. 19–26.

ECUMENICAL ASPECT OF MEDICAL CHAPLAINCY

Ruslan Piasta

Ivano-Frankivsk Academy Ivana Zolotoustoho,

Faculty of Humanities

Department of Theology

Sofron Mudry str., 22, 76019, Ivano-Frankivsk, Ukraine

Chaplaincy is a community of chaplains who are of different faiths, but they have a theological and specialized pastoral clinical education and are authorized by religious organizations to provide pastoral care in health care institutions. It is a special service meant to meet the religious and spiritual needs of patients, their families and medical staff, to help those in need. A necessary condition for the official introduction of medical chaplaincy in Ukraine is the establishment of effective cooperation at the level of state-confessional and inter-confessional relations.

The mission of a medical chaplain cannot be understood without hospitals as in these institutions a medical chaplain can fully carry out his activities. Medical chaplaincy is a special vocation of a priest, because due to his presence in the hospital, sick people have the opportunity to turn to God and heal not only the body but also the soul.

Ukraine is a multi-religious country and this determines the formation of a multi-religious context of the medical chaplaincy. The ecumenical development of relations in the branch of medical chaplaincy is extremely important for ensuring the right of freedom of conscience and religion. The chaplaincy as a form of cooperation between Churches and religious organizations in the field of medicine requires careful consideration, study, support, legislation and appropriate education. After all the sphere of pastoral care of patients who are being treated in health care institutions still remains unregulated in Ukraine.

The experience of modern hospitals shows that patients who have lost the health in their suffering often turn to spiritual religious sources and they need a chaplain who will become a "translator of God" for them and help find peace and strength for the healing and recovery not only of the body, but also of the soul. The issue of pastoral care in medical institutions is very important and relevant. The church and religious organizations have answers to the spiritual needs of those who suffer and should serve people by bringing the healing, sustaining, and reconciling power of religious faith.

Religion and faith are an integral part of human life and society, and a priest is an integral part of a multidisciplinary team in healthcare institutions. The article highlights the direction of improving multi-religious relations in the spiritual support of patients, family members and healthcare workers, in order to avoid proselytism and protect the rights of the patients and their relatives, maximum assistance to those who need it.

Key words: medical chaplain, medical institution, patient, staff, dialogue, ministry, interfaith relations, proselytism, ecumenism, cooperation.